

Цінність невисловлюваного: феномен «мовчазного знання» у філософії науки Майкла Полані

Надія Петруньок, к.ф.н.

Національний Університет «Києво-Могилянська академія» (Київ)

Мовчазне (або ж неявне) знання – головний термін у концепції персонального знання Майкла Полані. З одного боку – це трансформація поняття об'єктивності пізнання. Філософ пише: неартикульоване знання – не означає «позбавлене об'єктивності». Навпаки, воно об'єктивне, адже також апелює до реальності [Polanyi 2005, preface]. З іншого боку, маємо справу з проблематизацією самого поняття знання як ЖТВ (обґрунтованого істинного переконання) [Gourlay 2002, p. 12].

Майкл Полані підтримує буквально вживання поняття «мовчазне знання», попри його формальну суперечність картезіанському ідеалові раціональності та фінальній сьомій тезі «Логіко-філософського трактату» Людвіга Вітгенштайна [Polanyi 2005, p. 91]. Обґрунтування такої позиції базується на простому логічному поясненні: попри те, що інтелектуальні переваги людини майже повністю завдячують мові, сам мовленнєвий дар спирається на наші певні долінгвістичні переваги [Polanyi 2005, p. 71]. Окрім того, на користь обмеженості лінгвістичного оптимізму свідчить, згідно з Полані, й те, що в науковому пізнанні (зокрема це працює і на рівні математичних обрахунків) самі лише символічні операції не дають приросту інформації – для цього необхідний інтелект і коректна інтерпретація даних, а відтак – і звернення до царини «мовчазного знання» [Polanyi 2005, p. 86].

Але чи все приховане таки стає зрештою сказаним? Відповідно до міркувань Полані, артикуляція пізнаваного не лише не завжди можлива, але й не скрізь доцільна. З одного боку, є ціла сфера невимовного (до неї належать, зокрема згадувані Вітгенштайном унікальний чуттєвий досвід – такий як, наприклад, особисте переживання болю, а також неможливість остаточно пояснити слідування людиною якомусь правилу) [Gourlay 2002, p. 5]. З іншого ж боку – мовчазне знання почасти може перетворюватися в експліцитне. І такі випадки цікаві, адже неявне і формально висловлене не завжди можуть узгоджено і послідовно поєднуватися. Неявним у таких випадках, принаймні на певний час, залишається умисно прихова-

не, секретне знання. До переліку, крім того, також потрапляють невизначене, очевидне та невпізнане знання [Gourlay 2002, р. 5].

Полані звертає особливу увагу на те, що навіть у зіткненні з експліцитним мовчазне знання не завжди розчиняється, адже сприйняття слів переважно зорієнтоване на їхнє значення, а не на самі слова чи звуки. Відтак, читаючи текст, ми пізнаємо його ще до фактичного «промовляння». Так, значущими для нас стають не нові слова і знаки, а лише ті, які ми сприймаємо на основі попередньо зафіксованого нами значення [Polanyi 2005, р. 96]. Тож той, хто пізнає, потрапляє у ситуацію специфічної подвійної невизначеності: «не можна висловити все, що знаєш» (цю вже класичну формулу «мовчазного знання» надалі Полані розвинув у праці *The Tacit Dimension*), але також – «не можна знати всього вже закладеного в те, що ми можемо сказати» [Polanyi 2005, р. 99]. Полані згадує один із найцікавіших в історії науки випадків останнього. Йдеться про часткове передбачення Коперником теоретичних побудов Кеплера і Ньютона [Polanyi 2005, р. 109].

Культурні штампи та інтелектуальні традиції працюють завдяки мовчазному знанню. Так звані неформалізовані зв'язки Полані вважає принципово важливими для раціоналізму. Філософ упевнений: творення нових понять і концептів набагато більш плідне, коли вченим вдається розкрити якісь несподівані результати досліджень науковців попередніх поколінь [Polanyi 2005, р. 109]. Водночас про гіпостазування такого прихованого знання в жодному разі не йдеться. Порівняно з «Персональним знанням» (*Personal Knowledge*, 1958), у праці «Мовчазний вимір» (*The Tacit Dimension*, 1966) Полані частково зміщує акцент і пом'якшує свою позицію: іноді мовчазне знання можна не лише вдало експлікувати, але в деяких випадках і замінити експліцитним (теоретичним) без особливих втрат. Так відбувається, наприклад, у медичній практиці: лікар набагато краще знає організм пацієнта попри те, що в останнього незрівнянно більший досвід власного тіла [Polanyi 2009, р. 20]. Дослідники називають це еволюцією поглядів Полані [наприклад, Gourlay 2002, р. 10], ми ж можемо припустити, що таке пізніше уточнення – визнання того, що невисловлюване ще менш схоплюване, ніж Полані припускав у «Персональному знанні».

На наш погляд, посилення уваги Полані до мовчазного знання та спроба більш ретельно описати його складність надалі прислужилися для розширення концепції раціональності, історизації

і соціологізації науки, що були характерні для постпозитивізму. Крім того, це стало ще одним аргументом у суперечці з філософією мови, прихильники якої послідовно критикують «грубе» розрізнення, запропоноване ще Гілбертом Райлом, на «знати, що» (експліцитне знання) і «знати, як» (мовчазне знання) [Adams 2006, р. 6]. Дослідники доречно підкреслюють: попри наближеність до мови тіла, мовчазне знання усе ж таки значуще не лише в побутовому досвіді, а й для науки, оскільки його визначальний вимір – когнітивний [наприклад, Little 2009]. Ймовірно, цим і неабияк живиться захоплення від створюваного мовчазним знанням «ноу-хау».

Література:

1) Adams J. Tacit Knowledge: making it explicit / J. Adams. – London: London School of Economics, 2006. – 9 p.

2) Gourlay S. Tacit knowledge, tacit knowing or behaving? / Stephen Gourlay. – London: Kingston Business School, 2002. – 24 p.

3) Little D. Tacit knowledge / Daniel Little // Understanding society. Innovative tinting about global world. – e-resource [published in 06.09.2009.] – <http://understandingsociety.blogspot.com/2009/09/tacit-knowledge.html>

4) Polanyi M. Personal Knowledge. Towards a Post-Critical Philosophy / Michael Polanyi. – London: Routledge, 2005. – 493 p.

5) Polanyi M. The Tacit Dimension / Michael Polanyi. – Chicago and London: The University of Chicago Press, 2009. – 128 p.

Категорії необхідності та справедливості у науковому пізнанні: погляд Богдана Кістяківського

Анна Пилипюк

Національний Університет «Києво-Могилянська академія»
(Київ)

Методологічне роз'яснення понять, якими науковці оперують у пізнанні явищ, є важливою темою дослідження видатного київського науковця Богдана Олександровича Кістяківського (1868 – 1920). Питання побудови наукового знання про суспільство ви-